

Опазване на екологичната сигурност при военни операции и мисии

Красимира Христова

Protection of the environmental security in military operations and missions: A purpose of this report is definition of the basic notions in the environmental security and definition of existing trends on dependence of the environmental security of military operations and missions. Expected results are: Generalization of the main concepts in the environmental security related to the warfare and establishing a link between environmental security and military operations created environmental hazards.

Key words: environmental security, uncertainty, integrated risk, measurement risk.

ВЪВЕДЕНИЕ

Проблемът е зависимостта на екологичната сигурност при изпълнение на военни операции и мисии. Многобройни са случаите, в които причина за възникване на екологични опасности, са военни действия или учения. От една страна военните операции създават екологични опасности, а от друга техните ресурси трябва да бъдат защитени от действието на предизвиканите рискови фактори. Същевременно опасностите налагат реакция и мерки за защита. От това произтичат сериозни конфликти, които обикновено се решават със закъснение.

Целта на настоящата работа е да се изведат основните тенденции в екологичната сигурност при военни операции и мисии.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Съществуват различни класификации на сигурността.

Първата класификация дава основните компоненти на сигурността. Свързана е със спектъра на рисковете и заплахите към нея. В този случай сигурността бива военна, икономическа, социална, етническа, екологична, информационна и други.

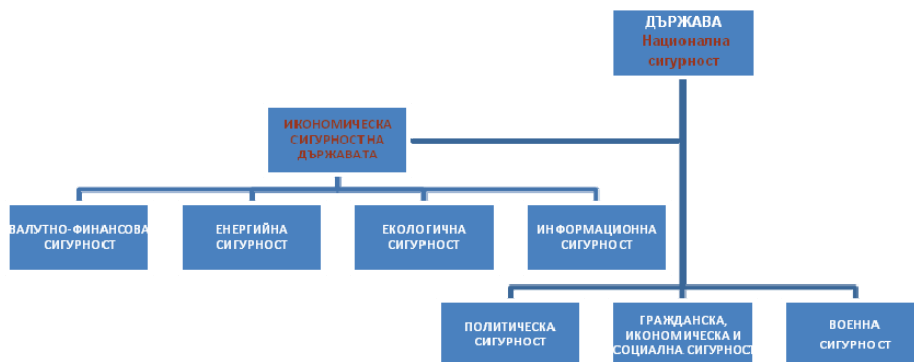
Б. Димитров [1] счита, че основна външна заплаха от екологичен характер е войната, и по-точно ядрената война, която може да доведе до планетарна екологична катастрофа. Реалността на тази заплаха убедително е доказана чрез теоретични изследвания и експерименти, проведени през 80-те години на миналия век от учените и наречена „ядрена зима“. След разпадането на двуполусния модел силно намаля възможността за подобен конфликт, но заплахата остана заедно с голямото количество боеприпаси, съдържащи радиоактивни вещества. Днес тази заплаха се свързва най-вече с вероятността от ядрен тероризъм.

Втората класификация акцентира върху начина, по който се „атакува“ сигурността - дали чрез материално въздействие, т.е. „твърда сигурност“ или чрез нематериално въздействие.

Третата класификация се прави според посоката, от която идват заплахите и предизвикателствата към сигурността: дали от фактори, източници и субекти извън държавата или вътре в нея: тя дели сигурността на вътрешна и външна.

На фигура 1 е представена архитектурата на сигурността в държавата [1].

Като базова може да бъде разглеждана следната дефиниция на екологичната сигурност [6, 7]: „Екологичната сигурност е доказана зависимост на сигурността от факторите на околната среда - въздух, вода, почва, растителност, климат и редица други компоненти на националните екологични фондове, които са основа на социалната и икономическа дейност, на политическата стабилност. Когато екологичните ресурси деградират или се изчерпят, тогава сигурността на хората рязко намалява“. Тази дефиниция отразява чувствителността на сигурността и поставя условието „сигурност за всички, сигурност завинаги“.

Фиг.1. Архитектура на сигурността

Могат да бъдат посочени и други три значими дефиниции, въведени от:

1. Министерството на отбраната на Съединените щати [11]: “Екологичната сигурност е съвкупност от: възстановяване, законово съответствие, опазване, предотвратяване на замърсявания, трудова, пожарна, аварийна, взривна, епидемиологична и друга безопасност, технологии за защита на околната среда, международни отношения и взаимодействие”.

2. Руска федерация [2,8]: “Екологичната безопасност е защита на природната среда, жизнените интереси на гражданите, обществото и държавата от вътрешни и външни въздействия, които пречат на процесите и тенденциите на съхраняване и подобряване на човешкото здраве, биологичното разнообразие, устойчивостта на екосистемите и на опазване на човечеството”.

3. Обединено кралство [2,7]: а) “Екологичната сигурност е състояние на защита на жизнените интереси на отделните хора, обществото и естественото обкръжение от заплахите на антропогенни и природни въздействия на околната среда”. б) “Екологична опасност е заплахата за жизнено важните интереси на човешките индивиди, за обществото като цяло и за природната среда, която се дължи на появяване на антропогенни и естествено появяващи се действия”.

Антропогенните системи могат да бъдат производствени, технически, технологични, селищни, военни и т.н. Природните системи са речни, морски, езерни, планински и т.н. Антропогенните и природните системи взаимодействат със социално-икономическите системи. Това става чрез прави и обратни действия. За всяка конкретна ситуация е необходимо да се уточняват вида, типа, елементите, връзките между тях, характеристиките на поведението на системите [3].

На основание на тази постановка се предлага и следната дефиниция [4]: “Екологичната сигурност е съвкупност от състояния на природните, антропогенните и социално-икономическите системи и на процесите на въздействия между тях, при които не възникват критичности, дължащи се на появяване и развитие на екологично опасни явления, действия и ефекти”.

След дефиниране на основните понятия в екологичната сигурност може да се пристъпи към анализ и оценка на риска и неговите елементи.

Понятия като опасност и заплахата за екологичната сигурност са сродни. Заплахата е “състояние на средата, което предхожда загубата на контрол или появата на криза. За да се създаде заплахата не се иска нито компетентност, нито поглед. Тя е очевидна”. Именно в очевидността е разликата между опасност и

заплаха. При достатъчно пълна информация за опасността в даден времеви момент, тя може да бъде класифицирана като заплаха [5, 6].

Авария е инцидент от голям мащаб, включващ пътища, магистрали и въздушен трафик, пожар, разрушаване на хидротехнически съоръжения, инциденти, причинени от дейности в морето, ядрени инциденти и други екологични и/или техногенни аварии, причинени от дейности или действия /включително военни/ на човека. Инцидентът се отъждествява не като "събитие, случка, произшествие", а като "непредвидимо или трудно прогнозируемо, ограничено по време и пространство действие, с висока интензивност на сили или вследствие на човешка дейност /включително военна/, застрашаващо живота или здравето на хора, имуществото или околната среда" [4, 5].

Криза е "такава внезапна или очаквана промяна на установеното състояние на живот, предизвикана от човешка дейност, събития или природни явления, при която са нарушени или застрашени животът, здравето и имуществото на големи групи от хора, територията, околната среда, културните и материалните ценности на страната" [4,5].

Стратегическата среда на сигурност е сложна, динамична и с трудно предвидими измерения. Влияние върху формирането ѝ оказват: глобализацията; вътрешните и регионалните конфликти; проблемните държави; асиметричните рискове и заплахи; разпространяването на оръжията за масово унищожение (ОМУ); кризисните явления във финансовата и икономическата сфера; европейска и евро-атлантическа интеграция; демографските, екологичните, климатичните и здравните проблеми; усилията на международната демократична общност за поддържане на мира и стабилността [1].

Ключово влияние върху стратегическата среда на сигурност оказват асиметричните и другите транснационални рискове и заплахи, особено международния тероризъм. Терористичните организации децентрализират структурите си, което затруднява локализирането и неутрализирането на отделните им елементи. Увеличават се възможностите терористите да използват радиоактивни материали, химически и биологични агенти. Рисковете от разпространяване на ОМУ се увеличават вследствие засиления интерес на някои страни към придобиването им, разширяващият се достъп до технологиите за тяхното производство и пренасяне, както и поради проблемите по съхраняването на ядрено оръжие и радиоактивни материали.

Нарастват заплахите за морските комуникации и хуманитарната помощ в някои райони на света поради активизирането на пиратски групи. Тяхното неутрализиране налага ангажирането и на военни сили и средства, включително на НАТО и ЕС.

Увеличават се рисковете за информационната сигурност и от кибернетични атаки на стратегически граждански и военни комуникационно-информационни системи и на сили, участващи в международни операции и мисии.

Транснационалната организирана престъпност и нелегалните трафици на хора, наркотици и оръжие застрашават не само стабилността на държавите, но и световния икономически ред и усложняват стратегическата среда на сигурност.

Военните аспекти на средата на сигурност придобиват нови измерения вследствие на политическите промени в света и в Европа, разширяването на спектъра на асиметричните рискове и заплахи и намаляването на значението на някои фактори, които в миналото влияеха върху мисиите и подготовката на въоръжените сили. Заплахата от възникване на мащабен международен военен конфликт е значително редуцирана, поради липсата на междублоково противопоставяне и наложилата се необходимост от взаимодействие между държавите за неутрализиране на съвременните рискове и заплахи. Продължават обаче да съществуват регионални огнища на напрежение и нестабилност, в които са ангажирани и военни ресурси.

Основните видове операции за опазване на мира (ОПМ), съгласно МС 327/1 на НАТО са следните [10]: Опазване на мира (Peacekeeping); Налагане на мир със сила (Peace Enforcement); Предотвратяване на конфликти (Conflict Prevention); Миротворчество (Peacemaking); Изграждане на мира (Peace Building); Хуманитарните операции (Humanitarian Operations).

Опазване на екологичната сигурност при военни операции и мисии се извършва от българската страна чрез формирания за ядрена, химическа, биологична и екологична защита (ЯХБЗ и Е).

Актуалността на проблема за необходимостта от такива формирания, участващи в операции за опазване на мира (ОПМ), както и от повишаване на ефективността им се определят от: 1) рисковете за контингентите и необходимостта от тяхното изясняване, оценка и предупреждаване; 2) ликвидиране на последствията; 3) необходимост от приваждане на организацията, структурата, задачите и действията на контингентите в съответствие със стандартизационните документи на НАТО в областта на ЯХБЗ и Е; 4) създаването на предпоставки за ефективно участие и оперативна съвместимост с формиранията на страните-партньори в ОПМ; 5) чрез използване на съвременни технически средства за ЯХБЗ и Е да се осигури надеждна защита на контингентите и достоверна информация за възникналите събития в зоните за отговорност, ранно предупреждение и оповестяване, мониторинг на заразяването и ликвидиране на последствията; 6) участие на сили и средства от българската армия (БА) в ОПМ чрез изграждане на ефективна система за обучение, ръководство и контрол [1].

Участието на формирания за ЯХБЗ и Е от БА в ОПМ стартира с решение на НС на РБългария за изпращане на контингент в състава на международна операция по поддържане на мира под егидата на ООН – Резолюция 745 – UNTAC, Камбоджа – 1992 г. Поради липсата на приети и утвърдени нормативни документи по посочените осигурявания всички проблеми по ЯХБЗ и Е са били поверени на “Химическа секция”, в състав: началник – офицер, отделение за химически анализ и контрол и отделение за радиационно и химическо разузнаване.

Мисията на ISAF в Афганистан е в отговор на терористичните атаки, извършени срещу САЩ на 11 септември 2001 г. В съответствие с Резолюция 1386 на Съвета за сигурност на ООН, страната ни се включва към Меморандума за разбирателство за формиране на Международни сили за поддържане на сигурността в Афганистан. В тях РБългария участва с военен контингент за санитарна обработка.

БА участва и в състава на Многонационалните сили в Ирак (Операция IRAQI FREEDOM) с пехотен батальон, в който е включен взвод за ЯХБЗ и Е.

Независимо от вида на операцията, участието на контингент от състава на въоръжените сили на БА ще се изразява в провеждането на характерни за всяка ОПМ тактически действия. При изпълнение на задачите формиранията могат да попаднат под въздействието на поразяващите фактори на ЯХБ и Е събитие, в резултат на което да възникнат рискове за военнослужещите и за хода на операцията като цяло.

Повод за нарушаване на мира може да бъде предизвикана авария в зоната на ОПМ или демонстративна употреба на ОМУ, които да предизвикат паника, бежански вълни, затрудняване на комуникациите и маньовъра на контингента. Не е изключено и предизвикване на заразяване, вследствие на унищожаване на запаси от химическо оръжие от неквалифициран персонал. Заразените зони заедно с бежанците (евакуираните) ще затруднят движението и снабдяването, което ще отнеме допълнителен ресурс.

Елементите на необходимата организационно-функционална структура на модул за ЯХБЗ и Е от БА за участие в ОПМ са: Командване на формирания за ЯХБЗ и Е, Формирование за ЯХБ разузнаване, Формирование за откриване на биологично заразяване, Формирование за специална и санитарна обработка, Мобилна лаборатория за ЯХБЗ и Е [1].

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Установява се тенденция на зависимост и между военните операции и екологичните проблеми. Необходимо е при формиране на бюджетите за военни действия задължително да се предвидят и екологични разходи. В много научни публикации е доказано, че около 24-25% (приблизително 200 милиона долара) от световния военен бюджет се налага да бъдат използвани за възстановяване или ограничаване на предизвикани екологични вреди. Счита се, че военните институции имат необходимият логистичен и финансов ресурс да разработват и провеждат комплексни програми за екологична сигурност.

Изграждането на модули за ЯХБЗ и Е с оглед на рисковете в зоната за отговорност и изискванията за оперативна съвместимост със сродните формирования на страните-участници в ОПМ ще осигури баланс между надеждната ЯХБ и Е защита на контингентите от БА и успешното изпълнение на мисията. Възможността за вземане на решения от командващите може да се подобри чрез мониторинг и специална обработка на данни за екологичната сигурност от информационна система, в която могат да бъдат вградени рискметричната технология и рискинформационният фонд.

ЛИТЕРАТУРА

[1]. Димитров, Б. Повишаване ефективността на формированията за ядрена, химическа и биологична защита и екология при участието им в операции за поддържане на мира. Автореферат на дисертация за получаване на образователна и научна степен „доктор“, София, Военна академия „Г.С.Раковски“, 2011.

[2]. Владимирова, Л. Екологични трансгранични критичности - структура и специфика. Свищов, Академично издателство "Ценов", Стопанска академия "Д. А.Ценов", Сборник "Хоризонт 2020 пред икономическото знание и бизнеса", 2010, том 1. с.119-124.

[3]. Владимирова, Л. Аналитичен модел на екологичните трансгранични критичности. Свищов, Академично издателство "Ценов", Стопанска академия "Д. А.Ценов", Сборник "Хоризонт 2020 пред икономическото знание и бизнеса", 2010, том 1. с.112-118.

[4]. Владимирова, Л. Нов модел на интегралния риск в екологичната сигурност. Варна, Висше военноморско училище "Никола Йонков Вапцаров". Морски научен форум, Военни науки и национална сигурност, том 5, 2008. с.390-397.

[5]. Ненова, А., Екологична сигурност. Част I. Същност, роля и значение. Научни трудове на Русенския университет, 2008, том 47, серия 1.2. с.111-116.

[6]. Томов, В., Л. Владимирова. Рискметрия в екологичната сигурност. София, Военна академия "Георги Стойков Раковски", Сборник доклади от Юбилейна научна конференция "95 години Военна академия "Георги Стойков Раковски", 4. 4, 2007, с.46-54.

[7]. Томов, В., П. Христов, А. Ненова. Екологична сигурност. Варна, Варненски свободен университет "Черноризец Храбър", 2007.

[8]. Федеральный закон "Об охране окружающей среды" от 10.01.2002 N 7-ФЗ.

[9]. www.millennium-project.org/

[10]. www.nato.int/.../topics_492...

За контакти:

главен асистент, инж. Красимира Христова, Катедра "Медицина на бедствените ситуации и токсикология", Военномедицинска академия, тел.: 02/92 25217, e-mail: krassimira_hristova@abv.bg

Докладът е рецензиран.